

Egy számadáskönyv kultúrtörténeti vonatkozásai

Jelen tanulmány arról a hatalmas, és jórészt hasznosítatlan tudásanyagról kíván tájékoztatást adni, amelyet Jagelló Zsigmond lengyel herceg számadásai rejtenek magukban. Előljáróban röviden ismertetném a forrással kapcsolatos kutatásunk állapotát.¹ Kristó Gyula javaslatára 2003-ban kezdtünk foglalkozni a számadásokkal. Már akkor látható volt, hogy egy olyan kútforról van szó, amelynek feldolgozásával számos új eredménnyel gazdagodhat a történeti szakirodalom, és amellyel szemben a magyar kutatásnak komoly adósságai vannak.

Ez a forrás jóval nagyobb terjedelmű annál, amit a Divéky Adorján által 1914-ben kiadott számadások képviselnek.² Egy MÖB ösztöndíj jóvoltából négy hónapot tölthettünk a varsói levéltárban 2006–2007. fordulóján, ahol a számadások Magyarországon eddig kiadatlan részeit tanulmányoztuk. Divéky csak a Magyarországra vonatkozó részeket tette közzé forráskiadásában, a fennmaradó rész, amely Zsigmond királlyá koronázásáig³ terjed ennek több mint kétszerese.

Varsói munkánk eredményeképpen ellenőrizni tudtuk a Divéky–kiadás egyes részeit, a teljes szöveg ellenőrzésére remélhetőleg 2008 nyarán kerülhet sor. Ezen túlmenően megvizsgáltuk az eredeti kéziratot, továbbá mikrofilmről kézzel írott másolatot készítettünk a Magyarországon eddig kiadatlan szövegrészről, mely egyáltalán nem érdektelen a magyar kutatás számára. Egyrészt azért nem, mert számos utalást tartalmaz mind Magyarországra, mind pedig a két ország vezető köreinek diplomáciai kapcsolataira nézve; másrészt, mert az udvartartás krakkói életére vonatkozó témérdek adat segít megérteni a Budai udvari életre vonatkozó adatokat; harmadrészt, mert a két ország különbözőségeit szem előtt tartva, párhuzamok alapján a krakkói adatok segítségével kiegészíthetjük, árnyalhatjuk a budai adatok által megrajzolt képet ott, ahol hiányoznak információink. Mindezekben túl a számadások elemzésével jobban megismerhetővé válik a korban kiszélesedő magyar-lengyel kapcsolatok rendszere, a két kultúra összekapcsolódása és egymásra hatása. Terveink között szerepel a Divéky által kiadott részek magyar nyelvű, magyarázatokkal is ellátott közzététele, és a lengyelországi részek kiadása is, vagy az eredeti nyelven, vagy magyarul. Természetesen magunk is igyekszünk kiaknázni a számadásokban rejlő sokféle lehetőséget.

Talán közhelynek hat, de igaz, hogy a számadáskönyvek a történettudomány által felhasználható legértékesebb források közé tartoznak. Primer és spontán közlésről van szó, olyan, a mindennapi élet szükségletei által létrehozott forrásokról,

¹ A forrással kapcsolatos kutatásokat Rábai Krisztinával közösen végezzük.

² Zsigmond lengyel herceg budai számadásai (1500–1502., 1505.) Magyar történelmi tár sorozat XXVI. kötet, Budapest 1914. (továbbiakban: SZÁMADÁSOK)

³ Magyarországra vonatkozó részek 1500. máj. 8-tól 1502. nov. 28-ig, 1505. jún. 18-tól aug. 12-ig, egyéb részek ezen időszakok közé ékelődve, ill. folytatólagosan 1507. jan. 24-ig.

melyeket senkinek nem állt érdekében torzítani, hamisítani. Noha csaknem száz éve rendelkezésünkre áll a Divéky által kiadott rész, mégis alig hasznosította a magyar történetírás. Ahol mégis hasznosította, ott is sok esetben az derül ki, hogy az eredmény mögött nem maga a forrás, hanem a Divéky által írott bevezetés áll a háttérben.⁴ A Varsóban töltött négy hónap alatt azt is meg kellett állapítanunk, hogy Lengyelországban sem adták ki a szöveget, csak annak kisebb részleteit, ez is meglehetősen régi, és sok hibát tartalmaz. Azóta keletkezett egy újabb,⁵ ami szintén nagyon korlátozott terjedelmű, és a korábbi kiadás hibáit is ismétli. A lengyel szakirodalom sem foglalkozik alaposabban a kérdéssel.⁶

Láthatjuk, hogy manapság mind nemzetközi szinten, mind pedig – örvendetes módon – Magyarországon is egyre nagyobb figyelem irányul a középkori élet anyagi kultúrájának és mindennapjainak megismerésére. Ezek az apró és lényegtelennek tűnő ismeretek teszik kézzelfoghatóvá, színessé számunkra az adott kor életét, eseményeit, véleményem szerint legalább olyan fontosak, mint a nagypolitika történései. Kutatják az ember és természeti környezete között fennálló viszonyt, az éghajlati változások kihatását a mindennapi életre, a táplálkozáskultúrát, italozási szokásokat, ruházkodást, a mentalitásban bekövetkező változásokat, és még sorolhatnám. Mindezeket figyelembe véve még inkább meglepő a tény, hogy az ezekhez legmegbízhatóbb adatokat szolgáltató forrástípus egyik jelentékeny darabját csak igen kevésbé használta fel a magyar kutatás.

A magyar kutatás állapota

Tekintsük át röviden, milyen eredmények születtek eddig a magyar szakirodalomban a forrással kapcsolatban. A kéziratok a varsói főlevéltárban maradtak fenn, 1500. február 15-től 1507. január 24-ig tartalmazzak bejegyzéseket.⁷ Az első magyar eredmény maga a Divéky által kiadott forráskiadás, mely az 1500–1502-ig terjedő évek, valamint az 1505-ös év magyar vonatkozású bejegyzéseit tartalmazza, továbbá a későbbi évekből egyéb magyar vonatkozású adatokat. A forráshoz írott előszón kívül Divéky Adorján több munkában is foglalkozott Zsigmond herceggel,⁸ ezek jól megraj-

⁴ SZÁMADÁSOK 1–10.

⁵ PAVINSKI, ADOLF: *Młode lata Zygmunta Starego*. Warszawa 1893. 219–272. ill.: Zbiór dokumentów zakonu paulinów w polsce Tom. II. Warszawa 2004. 290–292.

⁶ Természetesen ez a négy hónap nem volt elegendő, hogy az összes forráskiadás és a teljes szakirodalom felmérésére, de mostanáig nem sikerült nyomára bukkanni újabb publikációknak vagy forráskiadásnak.

⁷ Archiwum Głównie Akt Dawnych w Warszawii, Rachunki Królewskie Syg. 29. 33. Mikrofilm Nr. 30541, 30546; (továbbiakban: RACHUNKI KRÓLEWSKIE SYG. 29. /33.)

⁸ DIVÉKY ADORJÁN: Magyarország szerepe a lengyel renaissanceban. In: *Archeológiai Értesítő* 1910. I. 1.; DIVÉKY ADORJÁN: Az 1494. évi löcsei fejedelmi kongresszus, Lőcse 1913. In: *Közlemények Szepes vármegye múltjából*; DIVÉKY ADORJÁN: Zsigmond lengyel herceg II. Ulászló udvarában. In: *Századok* 1914. 449.; DIVÉKY ADORJÁN: Újabb elmélet az 1494. évi löcsei fejedelmi kongresszushoz. In: *Századok* 1920. 371.

zolt képet adnak magyarországi tartózkodásáról és életkörülményeiről, a forrásban rejlő lehetőségeket azonban csekély mértékben használják ki.

Az említettekén felül a herceg egyik utazásával Zolnay László egy négyoldalas cikkében foglalkozott,⁹ kizárólag Szeged környékének vonatkozásában, valamint művelődéstörténeti monográfiáiban is felhasznált néhány adatot a számadásokból.¹⁰ Blazovich László egy monográfiájában három oldalt szentelt Zsigmond herceg szegedi utazásának.¹¹ Rábai Krisztina és jelen tanulmány szerzőjének publikációitól¹² eltekintve más eredményről nincs tudomásunk. Néhány munka lábjegyzetei között ugyan megtalálható a számadásokból vett egy-egy adat, ezek azonban gyakran nem magára a forrásra, hanem Divéky, vagy Zolnay valamely munkájára mennek vissza.¹³

A nyelvezet kérdése

A felhasználó a szöveg feldolgozása közben számos nehézségbe ütközik. Mivel esetünkben nem az utókor számára készített filozófiai műről, krónikáról vagy ünnepélyes formában kiállított oklevélről, hanem a gyakorlatban felhasználásra kerülő könyvvezetéről van szó, természetesen nem várható el forrásunktól sem a választékos nyelvhasználat, sem a gyöngybetűs írás. Sokszor nagyon szűkszavú, erősen rövidített, sietősen írt bejegyzésekről van szó.¹⁴ Semmi meglepő nincs ebben, hiszen a célcsoport a közös nyelvi kód használata révén tisztában volt a pontos jelentéssel, így a tágabb szövegekörnyezet is csak ritkán nyújt alkalmat a pontosabb

⁹ ZOLNAY LÁSZLÓ: Szeged környék néhány művelődéstörténeti emléke 1500 őszéről. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974–75/1. 5.*

¹⁰ ZOLNAY LÁSZLÓ: Ünnepek és hétköznap a középkori Budán. Budapest 1975. (továbbiakban: ZOLNAY 1975.); ZOLNAY LÁSZLÓ: A magyar muzsika régi századaiból. Budapest 1977.; ZOLNAY LÁSZLÓ: Kincses Magyarország, Budapest 1978.; ZOLNAY LÁSZLÓ: Az elátkozott Buda – Buda aranykora. Budapest 1982.

¹¹ BLAZOVICH LÁSZLÓ: Szeged rövid története Szeged 2005. Dél-Alföldi Évszázadok 21. (továbbiakban: BLAZOVICH 2005.) 48–50.

¹² RÁBAI KRISZTINA – HOROGSZEGI ZOLTÁN: Szemelvények Zsigmond lengyel herceg budai számadásaiból. Documenta Historica vol. 67. JATEPress: Szeged 2005.; Medizingeschichtliche Hinweise eines Abrechnungsbuches. In: *Virus. Beiträge zur Sozialgeschichte der Medizin*. Wien 2007. HOROGSZEGI ZOLTÁN: Zsigmond lengyel herceg utazásai Magyarországon. In: *Medievisztikai tanulmányok*. Szerk. MARTON SZABOLCS–TEISZLER ÉVA. Szeged 2005. (továbbiakban: HOROGSZEGI 2005.)

¹³ Egy frissen megjelent tanulmányban, melyben Divéky több kijelentése is visszaköszön, már fogkeférről olvashatunk, holott a forrás egyértelműen csak „*instrumentum ad dentes purgandos de puro auro*”-ról ír. (SZÁMADÁSOK 41.) Könnyen belátható, hogy semmi okunk nincs a fogtisztításra való eszközt ebben a korban fogkeféként elképzelni, ugyanis ha ez valami kéféhez hasonló dolog is lett volna, az nem készülhetett szintiszta aranyból. A tévedés forrása feltehetően az lehet, hogy Zolnay László az eszközt „fogmosóeszköznek” nevezte, (több kutatót is megtévesztve ezzel) noha mosásra nem utal forrásunk, hacsak a *purgo* ige jelentésébe nem akarjuk beleérteni. Meglátásom szerint célravezetőbb fogvájóként elképzelnünk. (ZOLNAY 1975. 114. vö. MARTON SZABOLCS: Égetett szeszek a 15–16. századi Magyarországon. In: *Középkortörténeti tanulmányok*. Szerk. WEISZ BOGLÁRKA. Szeged 2003. (továbbiakban: MARTON 2003.) 90.; BLAZOVICH 2005. 49.

¹⁴ „...*multa disponebant, quod etiam non fuerat tempus scribendi, tamen veraciter sunt extraditi.*” SZÁMADÁSOK 154.

értelmezéshez. Lengyel anyanyelvű fogalmazókról lévén szó, a lengyel nyelv számos esetben tetten érhető a nyelvi gondolkodás alapjaként. Gyakran fordul elő olyan mondat, amelyet vélhetően lengyel szórenddel írtak, de latin szavakkal. Ezen túlmenően számos lengyel kifejezés, esetenként egész mondatok is lejegyzésre kerültek.¹⁵ A lengyel szavak használata különösen akkor jellemző, amikor valamely latin szó jelentésén belül több egymástól enyhén különböző jelentéstartalmat kell elkülöníteni. Tipikus példa erre a lovak csoportja, ahol az *equus* szó jelentését valamely melléírt lengyel kifejezéssel pontosítják.¹⁶

A tisztán latin szövegrészek fordítása is problémás, ugyanis a szöveg írói meglehetősen hanyagul használják a nyelvet. Gyakori a szavak, akár az állítmány elhagyása, a hibás egyeztetés. Előfordul a cselekvő és szenvedő alakok felcserélődése. Általánosnak mondható a névszóragozás elhagyása, különösen személynevek esetén.

A következő kérdés az író kéz, illetve kezek kérdése. A Divéky-féle kiadás szóhasználatából és stílusbeli sajátosságaiból arra következtettünk, hogy a szöveget két személy írta, a kézirat tanulmányozása során azonban kiderült, hogy legalább két, esetleg több kéz írása különíthető el. Az eredeti dokumentumot sajnos csak egyszer vehettük kézbe, a mikrofilmről nehezebb pontosabb következtetést levonni. Zsigmond udvarmesterének, Krzysztof Szydłowiecki-nek a kézírása szintén szerepel a számadásokban, ő azonban kizárólag a pénzüsszegek összesítő ellenőrzését látta el egy hitelesítő formulával, és az aláírásával. Kizárható, hogy ő írta a számadásokat. Egyrészt, mert az udvarmester valószínűleg nem fárasztotta magát a csirkék, patkószegek és seprűk számontartásával, másrészt, ha ezt mégis megtette volna, a számadás nyelvezetén ez látható lenne, hiszen kitűnően tudott latinul. Ez a tény a kézirat ismerete nélkül, már a Divéky-féle szövegkiadásból is kideríthető, sőt az előszó¹⁷ is nyilvánvalóvá tette, ezért meglepő a magyarországi szakirodalomban megjelenő vélekedés, hogy a számadásokat ő maga írta. Itt talán Zolnay egy kijelentésének¹⁸ félreértéséről van szó, amely elkerülhető lett volna akár a Divéky előszó ismeretével, akár a forrás átnézésével.

Kultúrtörténeti vonatkozások

Ebből a szempontból a leginkább ide kívánckozó magyarországi párhuzam Estei Hippolit püspök számadásai,¹⁹ melyhez hasonlóan jelen kútfő is hihetetlen gazdagságban tartalmaz igen értékes művelődéstörténeti és gazdaságtörténeti adatokat a mindennapi élet legkülönfélébb területeiről. Zsigmondot bátyja, II. Ulászló látta el pénzzel, és

¹⁵ „*Item serifabro, qui serit thureczka wadzyla ad frenum, datum a domino Gyrzyk de ferro od powlaczenny et etiam serit idem serifaber deszczolky X ad frenum, datum in Moldavia, pro toto dedi per Chlewyczki LX den. ung.*” SZÁMADÁSOK 33.

¹⁶ SZÁMADÁSOK 26., 46., 55., 89., 201., stb.

¹⁷ SZÁMADÁSOK 6.

¹⁸ ZOLNAY LÁSZLÓ: Szeged-környék néhány művelődéstörténeti emléke 1500 őszéről. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974–75/I.* 5. vö. MARTON 2003. 90.

¹⁹ Estei Hippolit püspök egri számadáskönyvei 1500–1508. Közzéteszi: E. KOVÁCS PÉTER. Eger 1992.

udvartartásának élelmezéséről is ő gondoskodott.²⁰ A herceg anyagi helyzetének szűkössége miatt a számadások igen aprólékosak és pontosak, ebből következően rendkívül eleven képet rajzolnak meg a korabeli hercegi udvar életéről. Tanulmányozásukkal képet kaphatunk arról, hogyan működött az udvartartás, hány főből állhatott, kinek mi volt a feladata, mennyi a járandósága. Közvetlen közelről tanulmányozhatjuk Európa egyik legnagyobb dinasztíája egyik tagjának mindennapi életét. Kibontakozik előttünk a herceg napirendje, kedvenc időöltései, kedves tárgyai, ruhatára, szobája berendezése. Kis kutatással még jellemvonásaira is következtethetünk, persze a kellő óvatossággal. Azonban az egyszerűbb emberek mindennapjai legalább ilyen érdekesek lehetnek számunkra, és a forrás bőven szolgáltat ezekről is adatokat.

Mivel az udvar anyagi forrásai szűkösek voltak, nem tudtak egyszerre nagy beszerzéseket intézni, ezért folyamatosan találkozhatunk apró kiadásokkal, így jól nyomon követhetők a szükségletek alakulásai, az árak és bérek változásai. Érdekesek orvostörténeti vonatkozásai is. Az összes kérdésre nem térhetek ki, amelyekhez a forrás adatokat szolgált, így csak a legkézenfekvőbbeket említem meg, a teljesség igénye nélkül.

Az utazásokra vonatkozó adatokból levont következtetéseimet már közzétettem,²¹ így erre nem térek ki.

Sorra venném viszont az anyagi kultúra különféle aspektusait, legelőször is az élethez nélkülözhetetlen evést és ivást. Az erre vonatkozó adatok sokkal bővebbek lehetnének, ha a hercegi udvartartást nem a királyi sáfár látta volna el. Így sem szűkölködünk információk tekintetében, mert gyakran megesett, hogy a sáfár nem adott eleget, nem adott jó minőségűt, vagy nem is adott.²² Ilyenkor Zsigmond *familiája* volt kénytelen megoldani a helyzetet, és ezek az adatok már szerepelnek számadásunkban. A másik számunkra szerencsés helyzet, amikor Zsigmond úton volt, ekkor ugyanis mindent maguk szereztek be,²³ és az aprólékos feljegyzéseknek köszönhetően a nyersanyagokból gyakran rekonstruálhatjuk a menüt is. Megemlítenék néhány előforduló különlegesebb élelmiszert. Az alapélelmiszereket, nem említem, mert a sor igen hosszú lenne. Drágább vízi élőlények között szerepel a csuka, viza, fogas, angolna és a rák.²⁴ Gyümölcsök között érdekesebb a füge, a mazsola és a narancs. Külön érdeklődésre tarthatnak számot a fűszerek, ezek a fahéj, a gyömbér, a muskátvirág, a bors, a sáfrány, és a szegfűszeg.²⁵ Az italok közül legtöbbször a bort vásárolták, vagy éppen kapták ajándékba, ez Buda környékéről is származhatott, de említik a szegedi polgárok borát, és a malvázia bort is, valamint a szerémi mustot, egy alkalommal a borpárlat is előfordul.²⁶ Sörrel a számadások lengyelor-

²⁰ SZÁMADÁSOK 11–17.

²¹ HOROGSZEGI 2005. 35–44.

²² SZÁMADÁSOK 171., 176..

²³ SZÁMADÁSOK 159–161. stb.

²⁴ SZÁMADÁSOK 23., 52., 71., 92., 97., 158., 188., 191., 192.

²⁵ SZÁMADÁSOK: gyümölcsök: 24., 38., 76., 186., 199., fűszerek: 151., 152., 156., 186., stb.

²⁶ SZÁMADÁSOK: Bor: 21–222. passim, malváziai bor: 23., 94., 174., szegedi bor: 85. borpárlat: 190. must: 170.

szági és glogai vonatkozású részeiben gyakrabban találkozunk, mint Budán.²⁷ A táplálkozásnál kell megemlítenem a különféle drága asztali kellékeket, így az ezüst evőeszközöket, ezek tartóját, és az aranyozott ezüst kenyértartót. Ez utóbbit Zsigmond több részletben fizette ki, és anyagi helyzetéhez képest meglehetősen sok pénzt költött rá, így valószínűleg érzékenyen érintette, amikor utazás közben eltört, és további súlyos forintokba került a javíttatása.²⁸

A lakáskultúra különféle részleteire vonatkozó adatokat is bőven találunk. Képet alkothatunk Zsigmond lakóhelységeiről, szobája berendezési tárgyairól. Hártyával fedett ablakai gyakran szorultak javításra, szépítkezéséhez acéltükröt használt, rendelkezett sárkánynyelv díszítésű pohárszékkal,²⁹ értékes tárgyait a *thezaurusnak* nevezett masszív szekrényben tartotta. Megtudjuk, mikor fűtötték fel először a kályhát, hogyan nyomták el füstölőszer használataival a füstös vagy éppen áporodott levegő szagát, és azt is, hogy a füstölőre ráunva a herceg rózsaszirmokkal szóratta be párnáját.

Valamelyik szekrényébe akár be is tekinthetünk, hogy szemügyre vegyük ruhatárát. A bejegyzések különféle ruhaanyagok beszerzéséről tanúskodnak. Fekete atlaszelyemből készíttette ujjasát, míg hosszú felsőruháját, az ún. hacukát drága skarlátszövetből, és fekete bársonyból. A damaszkszövetet a herceg subájához használták fel, ezt selyemfonallal szőtték át, adott esetben aranyfonallal, és cobolyprémmel szegélyezték.³⁰ Alsóruhaként inget és tunikát használt, melyeket a mosónő tartott rendben. Azt is megtudhatjuk, hogy nagyjából hasonló termetűek lehettek Krzysztof Szydłowiecki-vel, mert az udvarmester egyszer kölcsönadta ruháját a hercegnek.³¹ Megismerjük az udvari bolond farkasprémes ruháját és rókaprém fejfedőjét, az udvarmester és udvarnokok drágább ruháit, illetve a szolgálégyek egyszerűbb, bárányirhával bélelt ruházatát.

Lábbeliből is több félével találkozhatunk, az egészen egyszerű sarutól a bakancson és a lovagláshoz használt lábszárvédőn át a duplasoros, finoman kikészített báránybőr csizmáig, amit Zsigmond a bátyjának adott ajándékba távoztakor.³²

Ha beszéltem a ruhákról, ejtenem kell néhány szót az ékszerekről és egyéb drágaságokról is. A számadások említik az igazgyöngyöt, gyémántot, smaragdot. A herceg egy pohárszéke korallokkal volt díszítve.³³ A színarany fogtisztító eszközről már esett szó. Egyéb ékszerek is fellelhetők, így a gyűrű és a karperec. Értékük miatt

²⁷ SZÁMADÁSOK 23., 26–28., 57., 121., 161., 207. RACHUNKI KRÓLEWSKIE SYG. 29.: 175r, 184r, 176r, RACHUNKI KRÓLEWSKIE SYG. 33.: 26., 33. verso, 50.v, 55.v. stb.

²⁸ SZÁMADÁSOK 11., 36., 57., 172., 188., kenyértartó: 82., 139., 214., 215.

²⁹ SZÁMADÁSOK 84.

³⁰ SZÁMADÁSOK 108., 113., 136., 186; suba: 68., 88; skarlátszövet: 38., 92., 179., 186.

³¹ SZÁMADÁSOK 38.

³² SZÁMADÁSOK calceus: 19–205. passim, caliga: 21., 131–133., 175–179., stb. ocrea: 38., 45., 60., 74., stb. finoman kidolgozott báránybőr csizma: 151.

³³ SZÁMADÁSOK: margarita: 90., 94., 115., 136., 150. stb; dyamentum: 29., 101., 214; smaragdus: 101. coralus: 120.

ide kell sorolnom a különféle nemesfémekkel díszített lószerszámokat, nyerget, sarkantyút, melyek reprezentációs célt is elláttak.

A fegyverek több helyen is megjelennek a forrásban. Egyrészt, az értéke-
sebb, díszített kardok és alabárdok díszként funkcionáltak, a lándzsát viadalokhoz
használták, a harmadik csoportot a vadászfegyverek képviselik, itt Péter vadász ke-
zelésében a számszeriját és a puskát találjuk meg, utóbbihoz rendszeresen vettek lö-
port és ölmot, vagy golyókat.³⁴ Ez a befektetés megtérült, hiszen a herceg asztalán
találkozunk a különféle vadakkal is, fogollyal, hattyúval, nyúllal, szarvassal.

Az anyagi kultúra részét képezik még a különféle mértékrendszerek és pénz-
nemek, melyek rendszeres átváltásával³⁵ meglehetősen fejtorést okoznak a forrás vizs-
gálóinak. És ha már a pénznél tartunk, nem mehetünk el szó nélkül azon tény mel-
lett, hogy a számadáskönyv milyen komoly lehetőséget kínál az ár- és bérvizonyok
összehasonlító elemzésére. Az árvizonyokat az utazások révén a különböző városok
összehasonlításával is lehetne vizsgálni.

A szellemi kultúrára áttérve rögtön feltűnik az udvari élet vidámabb oldala.
Zsigmond valószínűleg kedvelte a zenét, *prandiuma* elköltésekor igen gyakran hall-
gatta a budai iskolák diákjainak énekét, utazásai közben is felkeresték a különböző
városok iskoláinak diákjai. Gyakran szórakoztatták saját zenészei mellett vándormu-
zikusok, trombitások, cigányzenészek, éneklő parasztok is.³⁶

Zsigmond a szelídebb szórakozások híve lehetett, igen ritkán járt vadászni,
inkább a sétalovaglást választotta. Gyakran keresték fel különféle vándorló szóra-
koztatóművészek különböző produkciókkal, így lándzsavívással, táncoló kutyával,
vagy medvével.³⁷ Rendszeres szórakozása volt a sakk-, kártya-, kocka-, pörgettyű-,
és golyójáték.³⁸ Ezekben általában udvarnokaival mérte össze tudását, szerencsáját.
Ha Ulászlóval töltött együtt néhány napot, szintén játékkal ütötték agyon unalmukat.
Egyéb esetekben udvari bolondja szórakoztatta, tevékenységét a herceg bőkezűen
jutalmazta. Részben a szórakozáshoz vonható a fürdőzés is, melyben Zsigmond
meglehető szorgalmat tanúsított, minden szombaton néha még gyakrabban fürdőbe
járt, ahová fürdőszolgáján kívül *familiájának* több tagja is elkísérte, sőt gyakran ked-
venc ölebet is itt fürdették meg szappannal.³⁹

Ha jellemrajzot akarnánk adni Zsigmondról, az állatszeretetnek mindenkép-
pen szerepelnie kellene ebben. Sokféle kutyáját különös gonddal tartotta, továbbá

³⁴ SZÁMADÁSOK: számszerij: 46., 49., 91., 123., kard, kardhüvely: 137., 150., 197. stb; puskapor,
golyók: 101.

³⁵ SZÁMADÁSOK 12., 30., 41.

³⁶ SZÁMADÁSOK 22., 35., 39., 82., 89., 110.

³⁷ SZÁMADÁSOK 34., 36., 123., 176.

³⁸ SZÁMADÁSOK 94., 50., 24., 109., 89., 90., 167.,

³⁹ SZÁMADÁSOK 19–207. passim; kutya fürdetése: 22., 24., 26–28., 44., stb.

szarkát és sólymokat is tartott, mely madaraknak gyakran kedveskedett külön e célra vásároltatott falatokkal.⁴⁰

Az említett jellemrajzban helyet kellene kapnia a jámbor életvitelnek is. A herceg rendszeresen miséztetett magának, egyetlen alkalommal tudunk arról, hogy lerészegedett, a neve napján, és szükös anyagi helyzetéhez képest meglepően sok pénzt áldozott különféle egyházaknak tett felajánlásokra és adományokra a kéregető szerzetesek és koldusok részére.⁴¹ Krakkóban ezek a kiadásai még inkább megnöttek, láthatóan jobb anyagi helyzetbe került ott. Elhalt testvérét János Albertet illő módon meggyászolta, az udvari gyász részletei nagyon pontosan követhetők a számadásokban, gyakorlatilag minden lehetséges tárgyat feketével vontak be, a herceg ugyancsak feketére cserélte a maga és *familiája* ruhatárát.⁴² A számadásokban fellelhetők a legkülönbözőbb foglalkozások képviselői, és a nekik fizetett összegek is.⁴³

Tekintetbe véve, hogy a fenti kép korántsem nevezhető teljesnek, láthatjuk, hogy olyan forrással van dolgunk, amely rendkívül sok adatot szolgáltat a középkor végi élet, különösen az udvari élet, és a mindennapok körülményeinek megismeréséhez. Ezek mellett a forrást az teszi még értékessé számunkra, hogy Magyarország szempontjából nem jelentéktelen személy számadásairól van szó. Zsigmond itt tartózkodása alatt sok kapcsolatot, barátságot szerzett főúri körökben, hazautazása és királlyá koronázása után is folyamatosan figyelemmel kísérte a magyar eseményeket követve és kancellárja Krzysztof Szydłowiecki segítségével. Házasságával dinasztikus kapcsolatot igyekezett létesíteni a két ország között, első felesége halála után ezt lánya Izabella révén érte el.

⁴⁰ SZÁMADÁSOK: agár: 75; angol kutya: 171; vadászkutya: 19., 40; vizsla: 19; szarka: 90., 92., 93., 95–98., 111; sólyom: 44., 45., 49., 198., 201., RACHUNKI KRÓLEWSKIE SYG. 33.: 51. recto, stb.

⁴¹ SZÁMADÁSOK 21., 23., 26., 39., 54., 81., 108., 123., 143., 144., 153., 189., 195., 203., 204., RACHUNKI KRÓLEWSKIE SYG. 33.: 33.r, 36.r, 37.v, 40.r, 42.v, 43.r, stb.

⁴² SZÁMADÁSOK 117., 119., 121., 123., 124., 145.

⁴³ SZÁMADÁSOK: borbély: 25., 27., 37., 42; felcser: 27; kapocskészítő: 121., 134., 150; kereskedő: 38; kerégyártó: 133., 178., 181; kertész: 33., 83., 88., 112; kocsis: 22–217. passim; kovács: 19–211. passim; könyvdíszítő: 142; mosónő: 22–206. passim; orvos: 186; ötvös: 24–219. passim; puskaműves: 186–190; szabó, 202, 203; szakács: 32–203. passim; szijgyártó: 21., 33; szücs: 26., 32., 52., 105., 202., stb;